

ду двете произведения. „Разбойници“ на Шилер са залегнали в съзнанието на писателя и имат за възникването на „Хъшове“ функцията на архетекст. За изясняване на случая се имат предвид двете основни тенденции в съвременното разбиране на интертекстуалността, както теорията за диалог само на междутекстово ниво, така и тази за обхвата допълнително на надтекстови културни отношения.

Диалогът с „Разбойници“ на Шилер придружава творчеството на младия Вазов. Както е известно, популярността им се разраства особено с началото на 70-те години на XIX в. в атмосферата на подготвяното въстание срещу османската власт. Неслучайно Вазов съобщава в спомените си за емигрантското време в Румъния и срещата си в Галац с Христо Ботев, който изповядва, че непременно иска да играе Карл Моор¹⁵. Културно събитие с обществено въздействие, включено в предисторията на „Хъшове“, е и първата документирана постановка на Шилеровите „Разбойници“, подготвена от читалище „Зора“ в Русе, чиито активни сътрудници са били членът на революционния комитет Коста Григоров, бунтарите Никола Обретенов и Тома Кърджиев; на сцената като актьор е байрактарят на една хайдушка чета. Премиерата се е състояла през 1876 г. в салона на хотел „Излях-хане“ с участието на Димка Блъскова, сестра на автора на „Изгубена Станка“ Илия Блъсков, в ролята на Амалия. Представлението е провокирало широк отзвук в периодичния печат за и против революционния дух на пиесата.

Ив. Вазов е духовно съпричастен към осъществената в Русе постановка на „Разбойници“. Нека припомним думите му за Фр. Шилер: „Мога да кажа, че знам всичко негово, каквото заслужава да се чете... Обичах неговата духовна чистота и възвишеността на чувствата“¹⁶. Ив. Вазов създава драмата „Хъшове“ през 1894 г., една година след „В царството на самодивите“, като преработва и допълва новелата „Немили-недраги“, написана десет години по-рано. Ако Шилер впоследствие разработва документалния момент от сюжета на „Разбойници“ белетристично в разказа „Престъпникът от загубената чест“, то Вазов извървява обратния път от повестта към драмата.

Вазов сам означава времето на действие в своята драма „Хъшове“ под необичайната форма на подзаглавие: „1871–1876“. Действието се развива в Браила и завършва в Букурещ. Симптоматични за връзката му с изясненото за рецепцията на Шилеровите „Разбойници“ в последните години на Възраждането са споменатите два факта – че първият публикуван превод на пиесата е през 1870 г., а първата ѝ документирана постановка – през 1876 г. Литературните, театралните и обществено-историческите дати очевидно съвпадат.

И „Разбойници“ на Шилер като рожба на „Бурни устреми“ през 70-те години на XVIII в., и „Хъшове“ на Вазов в последните години на XIX в. са израз на една „литературна революция“ в търсене на нови естетически методи за активиране на литературата, а с нея и на театъра като променящ обществото фактор.

За естетическата база, която дава основание за тази аналогия, говори обстоятелството, че в периода, в който Вазов пише „Немили-недраги“ и „Хъшове“, се публикуват три превода на Шилеровата статия „Сцената като морална институция“. Самият сюжет на двете пиеси разкрива типологически при всички разлики помежду им сходно изграждане на характери, констелации на фигури, мотиви и теми. В двете произведения става дума за група, която заради стремежа си